

УДК 1:316.3:930.1

Халимон М.М.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

НОВИЙ ІСТОРИЗМ: ТЕКСТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНОГО МИНУЛОГО

Стаття присвячена такому напрямку у сучасній історіографії, як новий історизм. Він не розглядається як відгалуження історизму. Проект новий історизм задає новий напрямок інтертекстуального аналізу. Основна увага зосереджена на дослідженні текстуального підходу у відтворенні історичного минулого, розгляду інтертекстуального аналізу як радикального переосмислення самих понять тексту, контексту та взамовідносин між ними.

Ключові слова: текст, текстуальність, інтертекст, історизм, новий історизм.

Статья посвящена такому направлению в современной историографии, как новый историзм. Он не рассматривается как ответвление историзма. Проект новый историзм задает новое направление интертекстуального анализа. Основное внимание сосредоточено на исследовании текстуального подхода в воссоздании исторического прошлого, рассмотрении интертекстуального анализа как радикального переосмысления самих понятий текста, контекста и взаимоотношений между ними.

Ключевые слова: текст, текстуальность, интертекст, историзм, новый историзм.

The article is dedicated to such direction of the contemporary historiography as New Historicism. It is not considered as the branch of historicism. The project New Historicism sets the direction for the intertextual analysis. The crucial attention is concentrated on the investigation of textual approach in the reconstruction of historical past, on the consideration of intertextual analysis as radical rethinking such notions as text, context and relationships between them.

Key words: text, textuality, intertext, historicism, new historicism.

Розширення меж гуманітарного знання зумовило появу нових методологічних напрямків та методологічних підходів, за допомогою яких можна було б досліджувати минуле. Включення елементів наратології, семіології, літературної критики до практики історіографії *актуалізують* звернення до вивчення відносин між історією та мовою, між історією та текстом.

Метою статті є спроба, на основі досліджень таких визнаних фахівців, як Ф. Анкерсміт, Р. Барт, С. Грінблатт, Ю. Крістева, Л. Монроз, Х. Уайт, О. Еткінд, обґрунтувати текстуалістичний підхід до вивчення історичного минулого та концептуалізувати такі поняття, як текстуальність, інтертекстуальність, новий історизм.

Первісно поняття нового історизму виникає у літературознавстві як напрямок літературної теорії, що розвивається у 1980-х роках та асоціюється, перш за все, з критичними працями С. Грінблатта. Прибічники нового історизму висунули поняття поетики культури та, ширше, поетики історії, як засобу для виявлення тих аспектів історичної послідовності, котрі призводять до руйнування та перегляду пануючих кодів – соціального, політичного, культурного, що превалюють у даному місці у даний момент історії. «Як би не називали нинішню інтелектуальну ситуацію – пост-марксизм, пост-структуралізм, пост-модернізм, пост-апокаліпсизм, – за всім цим стоїть недовіра до великих історій, радикальних теорій, привілейованих точок зору. Цікавий окремих момент, текст, індивід», – констатує О. Еткінд [6].

Значимо, що, за С. Грінблаттом, новий історизм зовсім не повинен розглядатися як відгалуження історизму [9, р. 23]. По суті, як зазначає Л. Монроз, проект нового історизму задає новий напрямок інтертекстуального аналізу: замість діахронічного тексту, що створюється автономним історико-літературним рядом, тут розглядається синхронічний текст, що створюється загальною культурною системою. Як можна зробити висновок із самого словосполучення поетика культури, інтереси та аналітична техніка цього напрямку одночасно і історичні, і формалістичні. Цей проект виходить з упевненості, що формальний та історичний аспекти зовсім не виключають один одного: скоріше, вони нероздільні [4]. За Еткіндом, новий історизм – історія не подій, але людей та текстів у їх відношенні один до одного. Методологія нового історизму поєднує три компоненти: інтертекстуальний аналіз, котрий розмикає межі тексту, пов'язуючи його з багатоманітністю інших текстів, його попередників та послідовників;

дискурсивний аналіз, котрий розмикає межі жанру, реконструюючи минуле як єдиний, багатоструменевий потік текстів; та, зрештою, біографічний аналіз, котрий розмикає межі життя, пов'язуючи його з дискурсами та текстами, серед яких воно проходить та які продукує [6]. Отже, якщо історизм зосереджувався переважно на пошуках критеріїв істинності та обґрунтованості історичних описів та пояснень, то новий історизм концентрує увагу на природі лінгвістичних інструментів, котрі історик створює для кращого розуміння минулого.

Згідно з установками нового історизму, тексти – це все, що в нас є, і ми можемо порівнювати їх лише з іншими текстами. Так, Л. Монроз зазначає: «Говорячи про текстуальність історії, я маю на увазі, що ці текстуальні свідчення самі стали об'єктом наступних текстуальних медитацій, залишивши корпус «документів», на основі яких історики будують власні тексти, що називаються «історіями»» [4]. Як наголошує О. Еткінд, у тексті зберігаються сліди минулого, котрі стають доступними лише в результаті інтелектуальних розкопок – культурні прошарки, нанесені попередніми читаннями. Прошарки різних епох пов'язані між собою живими та продуктивними взаємодіями. Завдання археології тексту не в тому, щоб очистити його як мертву окам'янілість, а в тому, щоб відокремити один від одного різні його пласти, зберігаючи їх у власні інтерпретації [6]. Як бачимо, новий історизм зосереджується не стільки на дослідженні зв'язку між авторською інтенцією та текстом, скільки на встановленні зв'язку між текстом та його читанням і подальшою інтерпретацією.

Текст сприймається як поле для методологічних операцій. Французький семіотик Р. Барт наголошує на необхідності звільнити текст від «іга цілісності». Визначальною для тексту є здатність зламувати старі рубрики. Текст робить проблематичною будь-яку класифікацію, оскільки він кожного разу передбачає пізнання меж. Текст – це те, що стоїть на межі мовної правильності (розумності, легкості читання) [1, с. 415-416]. За Бартом, тексту властива множинність. Це означає, що він має не просто декілька сенсів, але що в ньому здійснюється сама множинність сенсу як така – множинність невід'ємна, а не просто допустима. У тексті намагає мирного співіснування сенсів – текст перетинає їх, рухається крізь них; через це він не піддається навіть плоралістичному тлумаченню, в ньому відбувається вибух, розсіяння сенсів. Дійсно, множинність тексту викликана не двозначністю елементів його змісту, а, якщо можна так висловитися, просторовою багатолінійністю означуваних, із яких він зітканий [там само, с. 417]. Будь-який текст є між-текст по відношенню до якогось іншого тексту, але цю інтертекстуальність не варто розуміти так, що текст має якесь походження; будь-які пошуки «джерел» та «впливів» відповідають міфу про філіації творів, тоді як текст створюється з анонімних, невловимих та разом з тим вже читаних цитат – з цитат без лапок [там само, с. 418].

Одним з основних компонентів методології нового історизму є інтертекстуальний аналіз, котрий розмикає межі тексту, пов'язуючи його з багатоманітністю інших текстів. Зазначимо, що інтертекст – поняття, котре, спираючись на діалогічну концепцію М. М. Бахтіна, висунула та обґрунтувала видатна представниця постмодернізму Ю. Крістева. Як зазначає Ю. Крістева, «будь-який текст є пермутацією інших текстів, інтертекстуальністю; у просторі того чи іншого тексту перехрещуються та нейтралізують один одного кілька висловлювань, взятих з інших текстів» [3, с. 136]. Будь-який текст, за Крістєвою, будується як мозаїка цитат, будь-який текст – це насичення іншим текстом та його трансформація. Тим самим на місце поняття інтерсуб'єктивності постає поняття інтертекстуальності, і виявляється, що поетична мова піддається як мінімум подвійному прочитанню [2, с. 167]. Отже, інтертекстуальна структура не є в наявності сама по собі, але створюється по відношенню до іншої структури. Зустрічаючись в інтертексті, попередні тексти взаємодіють один з одним, причому виникнення нової структури передбачає активне відношення прийняття-неприйняття до всього попереднього текстового матеріалу, його реструктуруючу трансформацію. Цінність історичного тексту виявляється у феномені інтертексту, тобто в ситуації, коли текст стимулює створення інших текстів, що сперечаються з першими, реалізують інші лінгвістичні можливості та дають інші інтерпретації.

Зазначимо, що прибічники історизму підтримували квазі-позитивістську віру в об'єктивність та неproblemатичність репрезентативності історичного минулого. Вони зводили історію до «одиночного масивного моноліту, що залишив кімнату з дисонансними голосами, які нові історики хотіли слухати і з якими хотіли розмовляти» [9, р. 21-22]. Історизм такі німецькі історики та теоретики історії, як Карл Мангейм та Фрідріх Майнеке визначали як найбільшу інтелектуальну революцію останніх двохсот років. Відоме красномовне похвальне

слово Мангейма про історизм: «Історизм, таким чином, не є ані божевільям, ані просто модою. Він – не інтелектуальний напрямок. Він – підстава для вивчення соціально-культурної дійсності. Він – не щось майстерно заплановане, ані щось запрограмоване. Він – органічно розвинене підґрунтя, справжня самосвідомість всесвіту, яка виникла після падіння зумовленої релігією середньовічної концепції та після діалектичного виходу за її межі секуляризованого просвітницького бачення світу, що виросло з неї, з її фундаментальною ідеєю понадчасової Причини [8, р. 143].

Ключовим для історизму є поняття історичної ідеї. На переконання Ф. Анкерсмита, поняття історичної ідеї є «найбільш плідним поняттям, котре розвивалось в історії класичної теорії» [7, р. 134]. Історична ідея заявляє про себе двома способами, писав В. фон Гумбольдт, з одного боку, як творіння енергій, які впливають на дужі частини в різних місцях і за різних обставин і які спочатку ледь помітні, але поступово стають очевидними і, зрештою, невідворотними; з іншого боку, як творіння енергій, які не можна виводити в усіх їхніх сферах із супровідних обставин.

Особливості, які В. фон Гумбольдт і Л. фон Ранке приписують історичній ідеї, можна підсумувати таким чином: 1) історична ідея втілює те, що є унікальним і для історичної сутності, і для історичного періоду; 2) через втілення унікального вона дає нам доступ до того, що є істотним для цієї сутності чи періоду; 3) після знайомства з ідеєю чи періодом ми теоретико-критично пояснюємо їх; 4) хоча суспільні та наукові закони можуть допомогти нам виявити природу історичної ідеї, її ніколи не можна повністю звести до різновиду знання, висловленого цими законами; 5) історична ідея відбиває зв'язок багатьох можливостей історичної сутності чи періоду таким чином, що при обговоренні позитивних рис певних пропозицій про те, як досягнути історичну ідею, вирішальним критерієм буде, яка пропозиція успішніша в установленні зв'язку; 6) історична ідея не може бути визначена апріорно, як це сподівались зробити Й. Г. Фіхте та Г. В. Ф. Гегель, а лише на підставі неупередженого історичного пошуку [8, р. 154].

З погляду історичної практики, історична ідея ефективно розв'язала проблеми, викликані відмовою від просвітницького поняття незмінної субстанції історичних явищ. Але з теоретичної точки зору це розв'язання не є задовільним. Про цю проблему говорив В. фон Гумбольдт, який стверджував, що історичні ідеї випливають із маси подій або, точніше, народжуються в розумі завдяки спогляданню цих подій, здійсненому в дійсно історичному дусі; проте трохи пізніше він пише про історика: «передусім, він не повинен приписувати дійсності довільно народжені ним власні ідеї, а також жертвувати будь-якою з живих безцінних частин у своїх пошуках зв'язної моделі цілого» [там само, р. 154].

Натомість прибічники нового історизму, критикуючи своїх попередників, переміщують свою увагу від проблем історичного знання до проблем історичного письма. С. Грінблатт звинувачує історизм у монологізації історії, у зведенні історичного дослідження та історичних періодів до одиної, гомогенної традиції, у зосередженні істориків на фактах політичної історії. Замість такого підходу С. Грінблатт пропонує зовсім іншу практику: розглядати історію з погляду діалогу *всередині* минулого (кожний момент у минулому характеризується конфліктом голосів, котрі історикам необхідно почути) і з погляду діалогу з минулим (як підкреслював Г. Г. Гадамер, історики не можуть виключити самих себе з їх дослідження; говорячи *про* минуле, історик в той же час говорить з ним [9, р. 25].

Зазначимо, що новий історизм відкриває історію як текст і текст як історію. Так, Л. Монроз констатує зростаючу увагу до історичності текстів та до контекстуальності історії. Під історичністю текстів мається на увазі культурна специфічність, соціальна укоріненість всіх типів письма. Тобто мова йде не тільки про тексти, що вивчають критики, але й про тексти, за якими ми вивчаємо самих критиків. Під текстуальністю історії мається на увазі, по-перше, той факт, що ми не маємо прямого доступу до минулого у всьому його об'ємі та аутентичності, до живого матеріального існування; минуле доступне нам тільки через уцілілі текстуальні сліди досліджуваного суспільства. Той факт, що уціліли саме ті сліди, котрі ми маємо, не можна сприймати як випадковий збіг обставин. Ми повинні вважати його результатом динамічної взаємодії складних та тонких соціальних процесів збереження та знищення. Та, по-друге, говорячи про текстуальність історії, Л. Монроз має на увазі, що ці текстуальні свідчення самі стали об'єктом наступних текстуальних медитацій, залишивши корпус «документів», на основі яких історики будують власні тексти, що називаються «історіями» [4].

Текстуалістичний підхід до вивчення культури, суспільства або історичної епохи критикували, зокрема, за зосередженість нового історизму на ідеології та соціальному контексті, що, на думку критиків, загрожує традиційному критичному підходу до літературних цінностей; новий історизм звинувачували у прагненні перетворити всю культуру на вотчину літературної критики – на один великий текст, що підлягає нескінченним прочитанням, у невичерпний запас байок, звідки можна видобувати різні диковинки, щоб поім складати з них вишукані комбінації та вміло їх переказувати.

Однак, як зазначає Х. Уайт, не слід вважати, що сам по собі принцип текстуалізму є позаісторичним або антиісторичним. Як би ми не розуміли історію – просто як минуле, як документальні сліди минулого або як суму надійної інформації про минуле, встановлену компетентними професіоналами, – не існує жодного спеціального історичного методу, за допомогою якого необхідно вивчати історію. Адже досвід історичних досліджень постійно свідчить про необхідність імпортувати з інших дисциплін концептуальні моделі, аналітичні методи та стратегії репрезентації, щоб описати структури та процеси, що вважаються історичними за своєю природою [5]. Таким чином, переносячи в історичне дослідження моделі, методи та стратегії, що були запозичені з культурної антропології К. Гірца, теорії дискурсу М. Фуко, деконструкціонізму Ж. Деріда або П. Де Мана, семіотики Ф. Сосюра, психоаналітичної теорії Ж. Лакана або поезики Р. Якобсона, ми в принципі не робимо ще нічого свідомо антиісторичного або позаісторичного. Версія історії, яку отримуємо, застосовуючи такі моделі, методи та стратегії, буде, звісно, відрізнятися від картин, отриманих на основі інших концепцій – наприклад, на основі методів т.зв. нової соціальної історії. Але, тим не менше, це буде цілком історична історія – якщо вона має своїм об'єктом той чи інший аспект минулого, проводить відмінність між цим об'єктом та його різноманітними контекстами, встановлює періодизацію змін, що визначають відносини між об'єктом та контекстами [там само]. Новизна нового історизму порівняно з історизмом полягає в тому, що він відмовляється від не підданих проблематизації відмінностей між літературою та історією, між текстом та контекстом.

Висновки. Дискусії про самовизначення історії до мистецтва та науки розширили дослідницькі орієнтації. Основна увага приділяється не стільки науковим підходам до вивчення минулого, скільки концентрується на природі лінгвістичних інструментів, які створює історик для кращого розуміння минулого. Ця дослідницька практики отримали своє відображення у такому напрямку сучасної історіографії, як новий історизм.

Новий історизм не є відгалуженням класичного історизму, а постає як новий напрямок інтертекстуального аналізу, як радикальне переосмислення самих понять тексту, соціокультурного контексту та відносин між ними. Новий історизм руйнує та переглядає існуючі соціальні, політичні, культурні коди, що панували у модерній філософії історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барт Р. Текстовий аналіз / Р. Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика: Пер. с фр. – М.: «Прогресс», «Универс», 1994. – С. 384-391.
2. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман / Ю. Кристева // Избранные труды: Разрушение поэтики / Пер. с франц. – М.: РОССПЭН, 2004. – С.165-193.
3. Кристева Ю. Закрытый текст / Ю. Кристева // Избранные труды: Разрушение поэтики / Пер. с франц. – М.: РОССПЭН, 2004. – С. 136-164.
4. Монроз Л. А. Изучение Ренессанса: поэтика и политика культуры [Електронний ресурс] / Л. А. Монроз // НЛО. – 2000. – № 42. – Режим доступу до журн.: <http://magazines.russ.ru/authors/m/monroz/>.
5. Уайт Х. По поводу «нового историзма» [Електронний ресурс] / Х. Уайт // НЛО. – 2000. – №42. – Режим доступу до журн.: <http://nlo.magazine.ru/philosoph/inostr/5.html>
6. Эткин А. Новый историзм, русская версия [Електронний ресурс] / А. Эткин // НЛО. – 2001. – № 47. – Режим доступу до журн.: <http://magazines.russ.ru/nlo/2001/47/edkin.html>
7. Ankersmit F. R. The Dialectics of Narrativist Historism / F. R. Ankersmit // Historical Representation. – Stanford: Stanford University Press, 2001. – P. 123-148.
8. Ankersmit F. R. Historicism: An Attempt at Synthesis / F. R. Ankersmit // History and Theory. – 1995. – № 34. – P. 143-161.
9. Pieters J. New Historicism: Postmodern Historiography Between Narrativism and Heterology / J. Pieters // History and Theory. – 2000. – № 39. – is. 1. – P. 21-38

10. Veenstra J. R. The New Historicism of Stephen Greenblatt: On Poetics of Culture and The Interpretation of Shakespeare / J. R. Veenstra // *History and Theory*. – 1995. – Vol. 34. – № 3. – P. 174-198.